

Логвиненко В. М.,

к. філос. н., доцент

Львівський державний університет

безпеки життєдіяльності

СОВІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота передбачає розв'язанням моральних проблем, прийняття адекватних професійних рішень пов'язаних з етичними питаннями. Це свідчить про те, що в своїй роботі соціальні працівники неодмінно мають керуватися вимогами професійної етики. Важливе місце серед етичних категорій професійної етики соціальних працівників, як зазначає ряд вчених [1, 5, 7] , належить совісті. Так, Г. Медведєва вважає совість невід'ємною рисою особистості соціального працівника [7], Р. Зозуляк-Случик розглядає совість як базову категорію професійної етики [4], Ж. Бойко трактує її як механізм самоконтролю соціального працівника [1]. На жаль, зазначені посилання не виражають загальної тенденції в професійній етиці соціального працівника, де, на противагу іншим етичним категоріям, совісті не приділено достатньо уваги. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне, розглянути та актуалізувати феномен совісті в контексті соціальної роботи та обґрунтувати важливість розвинутого рівня совісті працівника для успішної професійної діяльності.

Розглядаючи проблему совісті в контексті професійної діяльності соціальних працівників потрібно пояснити дане поняття. “Совість соціального працівника проявляється як почуття моральної відповідальності за свою поведінку, потреба чинити у відповідності з своїми особистими уявленнями про добро, благо і справедливість... Совість як якість особистості є індивідуалізованою формою відображення вимог до неї суспільства і професійної групи” [7, с. 190]. Для професійної діяльності соціального працівника наявність совісті є вкрай важливою, так як його робота базується на

дотриманні й утвердженні моральних норм і принципів. Проте слід пам'ятати, що моральні вимоги реалізуються під впливом особистих чинників примусу, які є суб'єктивними і не завжди відповідають вимогам етики. Кожен соціальний працівник добре ознайомлений з вимогами професійного Етичного кодексу та, звісно, з моральними нормами соціуму, в якому він живе, але це ще не гарантуватиме того, що на індивідуальному рівні дотримання цих норм матиме обов'язковий характер. Сам факт наявності відповідних знань не буде гарантією моральної поведінки; щоб певне знання про моральну поведінку перетворилося на норму, якої людина буде керуватися у своїй життєдіяльності, воно має бути переосмислене нею і стати надбанням її моральної свідомості. Для цього потрібно усвідомити, що в основі моральних норм лежать домінуючі цінності соціуму чи професійної спільноти і перетворити їх на власні. Таке перетворення неможливо здійснити одномоментно, це складний процес; формування цінностей відбувається комплексно: в процесі соціалізації, під впливом авторитетів індивіда, соціального оточення та на основі соціальних взаємодій, набутих знань, індивідуальної діяльності особистості тощо. Очевидно, не всі моральні цінності можуть стати надбанням конкретної особи. Якщо в індивідуальній системі цінностей соціального працівника будуть відображені цінності, на які опирається соціальна робота (людина, любов, розвиток, справедливість та ін.), і які він має реалізовувати в професійній діяльності, то совість буде виконувати роль внутрішнього цензора і вимагатиме від працівника не зупинятися на досягнутому, уникаючи формалізму. Також працівник повинен володіти знаннями й навиками моральної дії та мати певні ідеали поведінки, що відповідають ціннісним орієнтаціям. Впродовж життя людина вступає в безліч соціальних взаємодій, отримує досвід і знання про те, що вважається правильним, яким слід бути, щоб завоювати авторитет й повагу в суспільстві. Як ідеальні зразки, в свідомості закріплюються певні моделі поведінки, котрим має відповідати життєдіяльність. Цілком зрозуміло, що від соціального оточення буде залежати те, який моральний ідеал витворить особа і до якого вона прагнутиме. В сфері соціальної роботи вкрай важливо, щоб фахівці мали такий морального взіреть, який би щонайкраще відповідав

засадам й принципам соціальної роботи і відповідно до якого працівники прагнули б проводити професійну діяльність. Також соціальні працівники повинні володіти широким спектром моральної дії, яка має лежати в основі професійної діяльності. Для соціального працівника важливо освоїти такі алгоритми дій ще в процесі фахової підготовки, проходження практик. Якщо працівник не володітиме навиками моральної дії, то діючи навіть з кращих спонукань може нанести шкоду клієнту чи суспільству загалом.

Крім цього, щоб совість ефективно виконувала роль внутрішнього регулятора поведінки – працівник повинен мати високу оцінювальну культуру. Для того, щоб усвідомити й зрозуміти, що певний вчинок не відповідає тому, як належно було зробити, необхідна розвинута моральна самосвідомість; соціальний працівник повинен вміти чітко розрізняти добро і зло, усвідомлювати наслідки своїх дій.

Лише за цих умов совість буде виконувати функцію найважливішого регулятора поведінки соціального працівника, “спонукаючи до творчих пошуків рішення і застерігаючи від суто формального підходу до вирішення проблем. Коли професіонально-етичні норми виявляються надто абстрактними, совість підказує спеціалісту те рішення, реалізація якого принесе йому моральне задоволення. І навпаки, совість може викликати в спеціаліста почуття провини за хибне рішення, халатність і помилки в справах і т.д.” [7, с. 190]. За наявності в соціального працівника високої моральної культури, совість допоможе скоригувати його дії щодо дотримання моральних вимог і дати моральну оцінку зробленому. Результати “перевірки” совість виражає через певний неспокій, сумнів, докори, провину, сором в залежності від того наскільки фахівець у своїх діях відхилився чи не зміг наблизитися до морального взірця, адже у своїх реальних діях ми навряд чи зможемо відтворити ідеальні моделі поведінки. Чим суттєвіша невідповідність реальної діяльності до ідеальних форм, тим сильніше турбуватиме совість, викликаючи неприємні відчуття від вчиненого. Очевидно, що в такій ситуації особа прагне від цих відчуттів звільнитися. Це можливо шляхом “очищення”, коли людина усвідомлює, що вона зробила не так, намагається виправити допущені помилки

і в подальшій життєдіяльності їх не повторювати. Такий шлях вимагає активації моральних зусиль й веде до підвищення моральної культури особи. Проте, позбавлення від цих відчуттів можливе й через “приспання” совісті чи зниження рівня докорів сумління [5, с. 329-330]. Наслідки такого способу неоднозначні. Зазвичай вони призводять до змін моральних критеріїв, переоцінки цінностей, зниження рівня совісті, що для соціальних працівників є неприпустимим – їм слід прагнути до неспокою совісті, що сприятиме внутрішній активності, пошуку найоптимальніших рішень в роботі з клієнтами.

Підсумовуючи, можна ствердити, що совість є важливою детермінантою ефективної професійної діяльності соціального працівника. Для того, щоб вона стала внутрішнім помічником сумлінного виконання функціональних обов’язків, працівник повинен прийняти систему цінностей соціальної роботи, мати чіткі уявлення про моральну дію і володіти високою оцінюючою культурою. Тому, готуючи майбутніх працівників соціальних служб, потрібно особливу увагу приділяти формуванню моральної свідомості та самосвідомості, центральним елементом якої є совість.

Література

1. *Бойко Ж. В.* Этические основы социальной работы : учеб. пособие / Ж. В. Бойко. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2012. – 94 с.
2. *Вознюк Н. М.* Етика: навч. посіб. / Н. М. Вознюк – К.: “Центр учбової літератури”, 2013. – 300 с.
3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://uazakon.com/document>. . – Назва з екрана.
4. *Зозуляк-Случик Р. В.* Основні категорії етики в діяльності соціальних працівників і соціальних педагогів / Р. В. Зозуляк-Случик // Вісник НТУУ “КПІ”. Серія: Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. – 2010. – № 2 (6). – С. 21-25.
5. *Корниенко А. Ф.* Природа и психологические механизмы совести / А. Ф. Корниенко // Филология и культура. – 2014. – № 1 (35). – С. 322-332.

6. *Малахов В. А.* *Этика: Курс лекцій: навч. посіб.* / В. А. Малахов. – 4-те вид. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
7. *Медведева Г. П.* *Профессионально-этические основы социальной работы : курс лекций : учеб. пособие* / Г. П. Медведева ; МГСУ, Акад. соц. работы. – М. : Изд-во МГСУ, 2001. – 299 с.